

ANAMARIA POP

A szeretet igénye – két emelet magány között

KÉPZELT BESZÉLGETÉSEK HERVAY GIZELLÁVAL

Miért a szeretet igénye két emelet magány között? Azért, mert Hervay Gizella két emelet magány között élte le az életét, egy olyan dimenzióban, ahol az embernek a legszükségesebb életeleme a szeretet, ami sajnos, Hervay Gizellának elenyészően csekély mennyiségben adatott meg. Mert Hervay Gizella, két emelet magány között, 36 fokos lázban „égte le” az életét, meghalva és újjászületve állandóan, a távozás és a visszatérés visszhangjából megírva mély és súlyos verseit. Azokat a verseket, amelyek megkülönböztető helyet biztosítanak számára a XX. század magyar irodalmában. Hervay Gizella – elégedetlenül a mindennapok korlátaival és foszladozó emlékeivel – megteremtett egy olyan költői világot, amelyet „kidíszített” a világegyetem elemeivel, egy világot, amelyben: „egy cafatnyi ég / fogunk között / elvérző remény / és mégis felfelé visz / minden zuhanás”, egy világot, amelyben a „csillagok lélegzetével” tudunk lélegezni, mert „nincs tája a fájdalomnak”, ahol a távolságok és az elképzelhetetlen helyzetek lényegében egy-egy pihentető „megállót” jelentenek azon a végtelen spirális lépcsőn, amelyen feljutunk a zöld füves égbe, vagy lezuhanunk a csillagokkal kidíszített fekete földre. Hervaynak a 36 fokos láz fájdalmában is volt mindig ereje és kitartása ahhoz, hogy (szerelemmel, de inkább anélkül) újrateremtse ezt a világot. Amiben túl sokáig „arccal a sárban / fulladásig, / míg alkalmasnak minősítenek / [...] aztán beállhatsz az éneklők sorába. // Énekelnél, / de szádból bugyog a sár”. Ezzel az újrateremtéssel Hervay Gizella költészete kitisztul (lehet látni a „magzat mosolyát”), tágabb lesz, befogadja az érzelmek és az emlékek minden árnyalatát, azt a világot, amelyben Hervay, meghalva és újjászületve állandóan, bevezeti az olvasót – kijelentve, hogy „Újra kell költeni a mítoszokat! / A kéz nem élhet holt szerszámokkal ujjai között”.

Hervay Gizella verseit csak akkor lehet lefordítani, ha a fordító „átélte őket”, ha beitta minden idegszálát annak a fájdalomnak és örömmek súlyos cseppjeivel, amelyeket hordoz minden Hervay-verssor. Erre a nagy kalandra vállalkoztam én Hervay halála után. Nehéz vagy könnyű volt? Nem tudom. Azt hiszem, hogy ez nem is olyan lényeges. Lévnén, hogy jómagam is költőnő vagyok, a két költő világa sok helyen találkozik, találkozik. Úgy, hogy „elbeszélgettünk”. Én kérdeztem, és ő felelt. Feleltek versei, kötetei: a *Virág a végtelenben*, *Reggeltől halálig*, a *Kobak könyve*, a *Tőmondatok*, a *Kobak második könyve*, az *Úrlap*, a *fájdalmas Zuhanások*, *A mondat folytatása*, a *Száműzött szivárvány... a Lódenkabát Keleteurópa szegén... De most már jó ideje nem felel, eltávozott pihenni egy kicsit. Hiányzik. Mert őáltala fedeztem fel azt a csodálatos kettősséget, hogy „kutyatejjel a szájbán”, de mégis lehet érezni, hogy „méziillat, málna-illat / szivárog föl a föld alól”. Annak ellenére, hogy „lefele hull a szó, / lefele hull a gondolat, / lefele néz a lélek”. Egyszer elmondtam neki, hogy mennyire fáj a fájdalomnak a fájdalma, mire ő azt válaszolta, ez van, nem kell kétségbe esni, mert „a dombok is megindulnak, / fájdalmukban kiszáradnak a fák, / itt pusztít benn a szél és a sár. /*

A házat bedesztáztam, / senki sem lakik a házban, / a kút kiszáradt – nincs több szavam”, de mégis „jön a hajnal. / A vadribizli-bokor csupa remény. / Szemed helyén kút fakad. / Aztán a mindennapi görcs, / összerándulnak a gyökerek a föld alatt”. Megkérdeztem, hogy miért „csúsznak a sínek visszafelé”, miért „hátrálnak a kerekek”, mire ő suttogva azt válaszolta: „elrejtezik a lélek. [...] Nincs szavam. / Hallgatok a fulladásig. / Fel se ismernéd puffadt arcomat. / Megfélemlített népek hallgatnak így, / s örült halottaikkal a kutak”.

Hervay Gizella élete egy „fordított szerelem” volt. Beismerte, tragikus józansággal, hogy „merülök lassan a magányba. // Útszélén életem – szemedbe üt az ága. // Szemedből kiestem – / növekszem felnőtt halálra”. De addig, amíg a halál felnőtt, Hervay Gizella végigjárta a Via dolorosát, számolva a „még egy emelet magányt”, keresve Kobak holttestét az 1977-es bukaresti földrengés törmelékei között, „ahol nincs múlt és jövő, csak jelenlét”, ahol „lassan lélegzetté válik a kín / az idő lehetetében”, ahol „kiürül az ég”, ahol a „túrhetetlen fényben / tágra nyílt szemekkel, / az út végén is túl, / a hang határain / szemed felé, / a fény forrása felé”, az anya nem tud elérni, mert „a leckét megtanultam / bármilyen nyelven / fel tudom mondani / a nyomort”. Mindezek után, Hervaynak még van ereje a 36 fokos láz fájdalmában újjászületni és megkérdezni, „milyen térképen vagy? / melyik dimenzióban?”, a választ megadván önmagának: „a jövő árnyéka / a föld homlokán”. Végül is, Hervay belátja, hogy „tévedtem hát megint. / Pedig a szükség vitt reményre, / nem a hit. / Kilépek életemből. / Mi vár odakint?”.

Saját világrendszeréből kilépve, abból a rendszerből, amit meghalva és újjászületve állandóan megteremtett „még egy emelet magány” között, a távozás és a visszatérés visszhangjából, Hervay Gizella egy „száműzött szívárvány” volt. Milyen félelmetesen szép sorok: „céltabla lett a homlokom / levert ablakú szemekben / törvénytelen otthonom”.

Mikor mindezeket megüzente nekem egy „száműzött szívárvány” sugarain keresztül, én – mi mást tehettem – fájdalmasan és tehetetlenül megkérdeztem, hogy miért? A válasza egyszerű és tragikus volt: „méhedből kilöktél hazám / halálra ítélem magam / mint aki jövőből érkezik / megáll s a múltban marad”. De hát ez nem lehet igaz, töprengtem kétségbeesetten, hisz Hervay Gizella tanított meg arra, hogy „újra kell költeni a mítoszokat! / A kéz nem élhet holt szerszámokkal ujjai között”. A töprengésemre a válasz Hervay Gizella Szilágyi Domokoshoz írott utolsó levele volt, amiben higgadtan és elszántan kimondja: „távírányított szívveréssel / megtérek hozzád visszahalok / csontodba – jöjjön az éjjel / sorsod akartam folytatni – látod / idehaza is úgy mint otthon / árvák vagyunk Ady szemében / Ady árvái – nincs már otthon / Ady árvái megtérünk mind / lábnymodban holtunkban élők / versben bujdosók valahányan / meghalni haza hazatérők”.

Amint említettem, ezekből a „beszélgetésekből” született a román fordítás, az „*Amprente*” (*Ujjlenyomatok*) című román nyelvű Hervay Gizella-verseskötet. 1988-ra nyomtatták ki (sajnos, a cenzúra jócskán megcsonkította, a kiadott könyvet pedig betiltották még a terjesztés megkezdése előtt). A mai hallgató számára talán már hihetetlenül hangzó romantikus kalandokon ment át a fordító és kézírata. Az Előszó miatt – amelyet az az Ana Blandiana írt, aki akkor nemkívánatos személynek számított a hivatalos román irodalom számára – több nyilatkozatot kellett írnom „egy bizonyos helyen”. A kézirat egyes részeit a legképtelenebb helyeken kellett dugdosnom. Domokos Géza merész ellenállásának köszönhetem, hogy a könyv nem került zúzdába, és szín-

tén neki, hogy 1989-ben mégis az olvasók kezébe juthatott. Azóta is várom, hogy egy kiadó vállalja Hervay Gizella összes verseinek kiadását, románul. Ez a fordítás már régen megvan. Nagy öröm volt számomra e könyv megjelenése. Már három verseskötetem volt, de a Hervay Gizella románra fordított verseskötete volt és marad nekem a legértékesebb. Hogy miért? Elsősorban, mert egy nagy magyar költőnő verseit sikerült átadnom a román olvasóknak, a román kortárs költőtársaimnak, akik értékelve, de ugyanakkor csodálkozva megkérdezték, hogy eddig hol volt Hervay Gizella? Az, akinek nagysága, költészetének mélysége és tragikumája azonos a román Ileana Mălăncioiuéval és Constanța Buzeaéval, az amerikai Sylvia Plathéval, a finn Edith Södergrannéval, a német Else Lasker-Schüleréval... Hát itt volt, közöttünk. Igaz, az irodalmi sajtó és az irodalomkritika nem nagyon dédelgette, se ameddig élt, se a halála után. (Tavaly, Szilágyi Domokos szobra felavatásánál, suttogva, hogy nem illik – habár ki emelheti fel nyugodt lelkiismerettel a követ? –, senki nem emlegette Hervay Gizellát, aki Szilágyi Domokos felesége volt, és a gyermekének anyja; annak ellenére, hogy mindketten – vagy mondhatjuk, mindhárman, Kobakot, a fiukat is beleértve – Ady árvái voltak...) A magyar sajtó a román fordításra alig-alig figyelt fel („...megtanultam”, hogy a fordítás, az csak fordítás, nem a fordító életműve... egy fordító, az csak egy... fordító, ő nem csinál semmit... csak a Golgotát mássza meg), annak ellenére, hogy Hervay Gizella nem halt meg, csak eltávozott pihenni egy kicsit. Íme, levelet is írt nekünk a föld alól, amiben megállapítja, hogy „még egy hiány a számadáshoz / az voltam aki nem lehettem / nincs felmentés nincs haladék / elárvultam úgy szerettem // előbb a Szamos aztán a Maros múlik el / torkomba fullad a Duna is / kiteríthető táj / többszámaban pusztulok el // se ember se asszony csak vádirat / alutáplált vendégmunkás / érvénytelen érveréssel / szükségében szükséghalott // itt fekszem / só a számon / már csak a hallgatás jöhet / harmadik honfoglalásom”. Ezáltal a levél által lényegében Hervay Gizella újra és újra „újjákölti a mítoszokat”, mert „a kéz nem élhet holt számmokkal ujjai között”, és mi mindnyájan, az élők, örvendhetünk a „magzat mosolyának”.

Köszönöm a szervezőknek ezt az alkalmat, köszönöm és köszönjük, hogy beszélhettem, beszélhetünk Hervay Gizelláról és egyetemes értékű költészetéről. Külön köszönöm Kötő Józsefnek, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület főjegyzőjének, hogy nem felejtette el, amit tavaly említettem neki: ha élne Hervay Gizella, az idén a 60-ik évét töltené be, itt a földön.

Szatmárnémeti, 1994. június 29.

Anamaria POP Szatmárnémetiben élő román költő, műfordító, újságíró. Egyike azoknak a román művészeknek, akik a tolerancia megvalósításának következetes, áldozatos, cselekvő képviselői. A magyar irodalom rendszeres műfordítója és terjesztője. Úgy véli, hogy egymás műveinek megismerése kulcsfontosságú a demokratikus nemzetiségi együttélés kialakításában. Többször – legutóbb 1994-ben is – részt vett a JAK műfordító táborában. 1990-ben Füst Milán-díjat nyert. 1994 nyarán Szatmárnémetiben a „Szilágyi Domokos Napok” alkalmával hangzott el lírai előadása Hervay Gizelláról. Hozzá kell tennünk: ő tette szóvá azt – még az előző évben, a Szilágyi Domokos-szobor leleplezésekor –, hogy a költő ünneplése idején a hajdani élettársról, s a maradandó lírikus kortársról: Hervayról sem szabad elfeledkezni. (A „Szilágyi Domokos Napok”-at Szatmárnémetiben a helyi Kölcsey Kör rendezti, Muzsnay Árpád vezetésével.)